

М. Я. НАЛИВАЙКО

**ВИРОБЛЕННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК АНАЛІЗУ ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТІВ У
СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ**

Подано методичні рекомендації для аналізу діалектних текстів. Запропоновано зразки текстів південно-західного наріччя, зібрані студентами II курсу факультету філології і журналістики під час діалектологічної практики. Розроблено систему вправ, яка дасть можливість визначати мовні особливості північного, південно-західного і південно-східного наріч української мови. Виокремлено зразки аналізу фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних діалектних явищ. Визначено, які вправи треба рекомендувати студентам до виконання для формування умінь і навичок та закріплення вивченого матеріалу. Детально описано вправи, в яких можна простежити фонетичні, лексичні, морфологічні діалектизми. Обґрунтовано доречність запису текстів фонетичною транскрипцією і з детальним аналізом.

Ключові слова: діалектологія, діалектизм, фонетичний діалектизм, лексичний діалектизм, морфологічний діалектизм, говірка, говір, наріччя.

М. Я. НАЛИВАЙКО

**ВЫРАБОТКА УМЕНИЙ И НАВЫКОВ АНАЛИЗА ДИАЛЕКТНЫХ ТЕКСТОВ У
СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ**

Поданы методические рекомендации для анализа диалектных текстов. Предложено образцы текстов юго-западного наречия, собранные студентами II курса факультета филологии и журналистики во время диалектологической практики. Разработана система упражнений, которая даст возможность определить языковые особенности северного, юго-западного и юго-восточного наречий украинского языка. Представлены образцы анализа фонетических, морфологических, лексических, синтаксических диалектных явлений. Определено, какие упражнения надо рекомендовать студентам выполнять для формирования умений и навыков и закрепления изученного материала. Детально описаны упражнения, в которых можно проследить фонетические, лексические, морфологические диалектизмы. Обоснована потребность записи текстов фонетической транскрипцией и с детальным анализом.

Ключевые слова: диалектология, диалектизм, фонетический диалектизм, лексический диалектизм, морфологический диалектизм, говор, наречие.

M. NALYVAIKO

**DEVELOPING SKILLS OF ANALYSING DIALECT TEXTS BY PHILOLOGY
STUDENTS**

The article presents guidelines for the analysis of dialect texts. Sample texts in southwestern dialect collected by second-year students of the Faculty of Philology and Journalism during dialectological practice have been provided. A system of exercises has been developed that will make it possible to determine the language features of the northern, western and, southeastern dialects of the Ukrainian language. Examples of analysis of phonetic, morphological, lexical and syntactic dialect phenomena have been singled out. It has been determined what exercises should be recommend to students to perform for the formation of skills and consolidation of the learned material. The exercises in which phonetic, lexical, morphological dialectisms can be traced have been described in detail. The necessity of writing texts by phonetic transcription and detailed analysis has been grounded.

Key words: *dialectology, phonetic dialectism, lexical dialectism, morphological dialectism, dialect.*

До важливих проблем ВНЗ гуманітарного профілю належить необхідність вивчення діалектних особливостей мови, вироблення у студентів-філологів умінь і навичок аналізу діалектних текстів.

Діалектологія – це наука, яка вивчає місцеві різновиди мови, її територіальні діалекти і говірки [1, с. 3]. Це один із важливих курсів історико-мовознавчого циклу, спрямований на розширення і формування лінгвістичного світогляду майбутніх учителів української словесності [6, с. 3].

Українська діалектологія має об'єктом свого дослідження визначення і опис територіальних діалектів.

Метою дисципліни є засвоєння студентами понять і термінів діалектології, вивчення класифікації говорів української мови.

Загалом предмет «Українська діалектологія» є специфічним курсом, спрямованим насамперед на оволодіння студентами-філологами практичними навичками. Вивчаючи діалектологію в контексті Болонського процесу, студент повинен уміти: записувати тексти фонетичною транскрипцією; виявляти діалектні особливості на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях мови; карткувати діалектний матеріал; укладати діалектні словники; створювати діалектологічні карти; користуватись словниками та атласами.

Успішне засвоєння студентами навчального курсу розраховане на систематичне проведення практичних занять, на яких переважно використовуються такі навчально-методичні видання: Глібчук Н. М. Практичні завдання з української діалектології. – Львів, 2000; Гопштер Є. А. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. – Горлівка, 2005; Шеремета Н. П. Українська діалектологія. Практичні заняття. – Кам'янець-Подільський, 2005; Панцьо С. Є. Українська діалектологія: Практикум: навчально-методичний посібник. – Тернопіль, 2013.

Мета статті – з'ясувати, які вправи з української діалектології допоможуть виробити уміння і навички аналізу діалектних текстів у студентів-філологів.

Мета аналізу діалектних текстів – виявляти особливості говірки, говору, наріччя на фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях. Щоб правильно його виконати, потрібно вміти розрізняти діалектизми. Залежно від галузі мови окреслено такі діалектизми: акцентуаційні, фонетичні, морфологічні, словотворчі, синтаксичні, семантичні, фразеологічні.

Для формування вмінь і навичок та закріплення вивченого матеріалу студентам рекомендується виконати різні вправи. Наприклад:

Розподіліть подані діалектизми на: а) фонетичні; б) лексичні; в) словотвірні; г) граматичні.

Ходилисьмо (ми ходили), тойво, шепка, сім гривнів, шухляда, когут (півень), возиро, калабана (калюжа), кісто, долеяка (доленька), сліпак (сліпець), допіру, сиротюк (сирота), тамка, ледар, пияк (п'яниця), дамно (давно), гівка (дівка), пасовиско, видаєсі (здається), весіле, тамка, пироги (вареники), бульба (картопля).

2) Розгляньте поданий текст наддністрянського говору. Зверніть увагу на транскрипцію. Спробуйте назвати діалектизми.

Шоб зварити пиероґи / тра набрати з м'ішка муґки / іфаїно й:і прос'ійати і їсипати ў їмиску ік'іл'ко тра // поїтому до ісейї муґки їўбити зо два іабо три йайіци / їсипати ісоли / ік'іл'ко тра / до смаґку / і тоїди іабо ітеплоў / воїдоў іабо моїоїком соїлоїдким розїводи ти муґку і м'їсипати ік'істо // тра го зам'їсипати так / би не ібуло гул'оїчок і ібуло воїно не р'ідке і не гусіте / а йаїтраз таке пов'їл'не // поїтому їўр'їзати куїсок ік'їста і на сїк'їл'їниці ітач'їўкоў розтаїч'ети веїїликий і тонїкий ікорж / а поїтому го ноїжом поїр'їзати на кваїдрати і ў тої кваїдрат ілишкоў чи івилкоў ікласти йаїкус' іначиенку // тоїди склаїдати р'їїжок до р'їїжка і заїл'їпл'увати таїк'ї пиероґи // ваїрвати йїх у веїїликоїму бан'еку ў киеїпл'еч'її воїд'ї / би с'е не ізлипли // івїт'егати друшл'еїком і масїтити сїмал'цеїм зо ішкварками // [4, с. 92].

Студентів потрібно навчити аналізувати діалектні явища, визначати фонетичні особливості говірки, говору, наріччя. Необхідно враховувати, що склад вокалізму української діалектної мови кількісно та якісно в різних діалектах відчутно різний, проте всю різноманітність вокалізму зводять до чотирьох основних діалектних систем: південно-східної, південно-західної, карпатської і північноукраїнської [1, с. 38]. У консонантизмі «відмінності в частоті вживання приголосних фонем у різних діалектах зумовлюються відмінностями в

кількісному складі їх, що спричинює взаємозаступлення фонем одна одною». Наприклад, заступлення фонемі *р'* у багатьох поліських та подільських говірках (буряк – буряк), фонемі *ф* – у південно-східних (фалити – хвалити) [1, с. 60].

На заняттях пропонуємо студентам вправи на визначення особливостей голосних і приголосних фонем. Наприклад:

1) Прокоментуйте представлення фонемі */и/* у говірках галицько-буковинської групи говорів.

А. Лих'ейи, дош'кеи, мо'геила (буковинські говірки).

Б. Ди'ветиси, мо'летеси, провод'ети (гуцульські говірки).

В. Ходеили до 'склепу, деи'тина, бура'к'е (покутські говірки).

2) Розгляньте подані слова і з'ясуйте, які фонетичні особливості у них засвідчені.

А. Ц"век, ж"ел', с"в'ета, 'піс"не (надсянські говірки).

Б. 'Дес'іт', 'м'ісіц', 'рісний, 'помн'іт' (буковинські говірки).

В. 'К'ешко (тяжко), 'тіло, Те'к'ена (Тетяна), 'к'чений, 'гекуйу (гуцульські говірки).

3) Запишіть і прокоментуйте фонетичні особливості у системі консонантизму в надністрянських говірках.

А. К'і'нец, хлопец; н'і'мецкий, креме'нецкий, ту'рецкий.

Б. Рйа'бий, 'бурйа, зор'йа, рйас'ний.

В. Коза'чейко, 'личейко, ма'лейкий, др'іб'нейкий, ста'рейкий.

4) Прокоментуйте, яке явище відображено в поданих нижче прикладах. К'істо, ск'іна, ск'іў (стіл), г'іра (діра), г'ітіна, к'ігн'іти, к'ішко, |гіўка (дівка).

Подаємо зразок аналізу фонетичних діалектних явищ:

Зо|р'а, |з'ірка, ко|сар, квар|тир'а, кома|р'а – загалом у південно-східних діалектах розрізняються фонемі */р/*, */р'/*, хоч у кінці слів і складів у переважній більшості говорів виступає лише твердий */р/*, проте у ряді полтавських говірок спостерігається пом'якшення */р/*.

Уся «різноманітність діалектних відмінностей на рівні морфології зведена до двох основних різновидів: відмінності, зумовлені особливостями фонетики місцевих діалектів; відмінності, зумовлені різними напрямками граматичної аналогії, що проявилися в історії українських діалектів» [1, с. 87].

Пропонуємо студентам завдання на визначення особливостей відмінкових форм іменників, прикметників, займенників, числівників, словозміни дієслів. Наприклад:

Прокоментуйте відмінкові форми іменників у різних наріччях.

Орудний відмінок:

А. Г'рушейу, к'ручойу, до'рогойу (південно-східні діалекти).

Б. Го'ловоў, земл'ом, ду'шоў, їдин'ом (південно-західні діалекти).

В. |Рибой, земл'ой, до'лон'ой, г'рушой (поліські діалекти).

2) З'ясуйте, для яких наріч характерні подані форми називного і знахідного відмінків прикметників.

А. Стари, жи'вайа, моло'дойе, твер'дойе, кри'войе.

Б. С'тарий, |гарне, чу'же, |синій, ос'тан'е.

В. |Си ний, |сіна, вос'татний, по'рожний.

3) Розгляньте і прокоментуйте подані форми орудного відмінка однини прикметників жіночого роду в галицько-буковинських говірках. Порівняйте їх з поліськими говірками.

А. Гар'ноў 'хатоў, 'синьоў 'хусткоў; моло'дом 'мамом, 'білом спід'ниц'ом (галицько-буковинські говірки).

Б. З ви'сокой тра'вой, з гар'ной, з моло'дойу 'матерійу (поліські говірки).

4) Прокоментуйте дієслівні форми, наявні в південно-західних говорах.

А. 'Прошу, 'ношу, 'кажу.

Б. Пи'тайіш, 'слухайіш, йі'сиш, йі'ди, да'сиш, даш.

В. 'Косит, 'пр'осит, во'горит, 'хотит.

Г. Вони баче, 'робл'е, 'прос'е.

5) Прокоментуйте подані іменникові, числівникові та прикметникові форми, характерні для карпатських говорів.

А. Двана'ц'ети р'ік, але го'дина два'наста, по 'земли, с'ва'ченом водом, трійох братиў, д'іт'ми, ко'н'ови, на 'йеден зуб, в 'груд'ох.

Б. Кул'кийс' (якийсь), кол'ачый (колючий), колоп'н'аний (конопляний).

Зразок аналізу говіркових морфологічних явищ:

Се|се, то|то – редуковані форма вказівних займенників, властиві південно-західним говорам.

Між українськими діалектами в синтаксисі спостерігається менше відмінностей, ніж у морфології і фонетиці, проте й на синтаксичному рівні в українській діалектній мові виділяються певні діалектні системи, які більшою чи меншою мірою протиставляються одна одній (південно-західна, південно-східна і поліська) [1, с. 176–177].

Подаємо зразок аналізу говіркових синтаксичних явищ:

Жінка, де з неї насміхались – підрядне означальне речення зі сполучником де, який може використовуватись і в підрядних місця; подібні конструкції характерні для південно-східних говорів.

Серед відмінностей у лексиці розрізняють два типи: протиставні, що полягають у наявності в різних діалектах рівноцінних відповідників певним структурним елементам мови, та непротиставні діалектні явища, що не мають відповідника якогось із діалектів. Пропонуємо студентам наступні завдання:

1) Прочитайте і прокоментуйте подані діалектні слова.

А. Г|ризис'а (сваритися), гул'ети (танцювати), |йендик, йі|ден, йід|наково, Йус'тина, лош'е, |луфко (олівець), л'оки (кучері), пидола (педалі), пироги (вареники), сміт'ерка (лопатка для сміття), с'ітайн'е (хлів), с'ітац'їа (станція), с'ітирка (ганчірка), ш|подн'і (штани), шта|х'ета (паркан), |шутер (гравій) (наддністрянські говірки).

Б. Бабіку|ватий (той, що має жіночі риси характеру), бабра'нина (повільна, неякісна робота), бам'бурник (розбишака), бац'кан'е (мазання), би'чар'ік (довга жердина), бла'вучити (байдикувати), 'борше (швидше), 'бр'іга (велика колода), |бурний (прикм. до буря), 'буханец (стусан), буц'матий (повнолиций) (гуцульські говірки).

2) Запишіть 10 лексичних діалектизмів, які вживаються в мовленні літніх людей Вашого населеного пункту, подайте їхнє тлумачення та пояснення.

Подаємо зразок аналізу лексичних діалектних явищ:

|Вуйко – значення слова «дядько, материн брат», поширене у діалектах південно-західного наріччя, належить до протиставних діалектних явищ, власне лексичний діалектизм.

Після засвоєння основних відомостей з діалектної фонетики, лексики, морфології студенти аналізують, транскрибують тексти, подають відповідні коментарі щодо особливостей на всіх мовних рівнях. Наприклад:

1) Затранскрибуйте поданий текст, схарактеризуйте його особливості на всіх мовних рівнях (наддністрянські говірки).

Ой, тежко ми колись робили. Мала м троє малих дітих. Траба було і вдома шось зробити і на поле йти. З ліса дрова на плечох носилисмо разом з дзядзем. Тий він робив. Вон сторожом раз тий другий раз. Вагарем був довгий чис, жи важив зерно як во привозили. Там людьом видавали. І на посів собі відмірували, відважували. Яке траба було зерно,то він важив. І худобу сторожував. Вівці...Худобу... А ще без одної ноги був. А траба було всьо робити...

1) Розгляньте затранскрибований текст, прокоментуйте особливості на усіх мовних рівнях.

Ко|лис' ў |нашому сеи|л'і л'уд шану|ваў с''|в'ета // но |саеи |б'іл'ше ўс'і чеи|кали Веи|л|кодних с'в'ейт // з них с'і начи|нала сп|раўжн'а веис|на / |начеило с'е ўс'о роц'в'ітати // |меино ў тойе с''|в'ейто ўс'і |баб|ц'і і ма|ми пеи|кли і ро|били к|рашанки // о / а |а |була ма|лоу і ўсе чеи|кала |того Веи|л|код'на // ми |дужеи с'і спо|добало ди|витис'е / |як ви|еп'ікали пас|ки // во|ни |були та|кими па|хучими / дух|м'аними / |їх так х|т'іло'е з|їйсти // начи|нали пе|чи |їх ў |чистий чеи|вер // ў |хат'і |мало |бути по|при|бирано / |вимието / руш|ни|ки |попран'і / на|крох|малеин'і / с'іц'іни по|б'ілеин'і // ко|ли |мама ви|стаў|л'али на с'іц'іл му|ку / |масло / |їайц'і / |із'ум / ван'і|л'ін / то в'ід|разу ў| хат'і ста|ваў с'в'ат'ковий |настр'ї // |добра / |фа|на |пасака / |горд'іс'ц' газ|дин'і // ко|лис' |нав'іт' |була при|ек|мета / с|лаўна |пасака / на |добрий р'ік // о|то ўже чаклу|вали |мати над тим |т'істом // |як |т'іл'ки |вим'ісили / то пи|ел'ну|вали / |шоби неи ўтеи|кло з |д'іж'і // [5, с. 18].

Корисним для студентів буде опрацювання теоретичних праць із української діалектології [1; 2; 3; 4].

Аналіз діалектних текстів здійснюється у певному порядку:

I. Фонетичні особливості: у вокалізмі; у консонантизмі.

II. Морфологічні особливості: в іменниках; у прикметниках; у числівниках; у займенниках; у прислівниках; у дієслівних формах; у службових словах.

II. Словотвірні особливості: в афіксальному словотворенні; у наборі суфіксів.

V. Синтаксичні особливості: у будові словосполучення; у будові простого речення; у будові складного речення.

V. Лексичні особливості.

Приклад виконання:

Село Шманьківчики Чортківського району Тернопільської області (Інформатор: Фартушинський Михайло Григорович, 1926 р. н., освіта 4 кл.)

Йа народиўс'а тис'ачу дєв'ітсот дівайц'іт' шестого іроку іс'омого ісичн'є ў сеил'і Зал'іс'а Чортк'іўс'кого району Теиріноп'іл'с'койі юбласті // диеітинство моїє ібуло неілеиг'ким // ітато імали дівайц'іт' два іморги іпол'є // на т'ім іпол'у тіреба ібуло с''є нароібити / ітато імали ше іпару ікон'іў / ікон'і ібули іфаїн'і / дог'іл'енут'і // ше ітато імали маішину / шо на н'іі в'ідбієірали пшеіици'у / іжито / та ўс''о шо заіс'ійали // буў к'ірат / на йаікому моіотилос'є зеирно // йа з ітатом ірано ўставаў / і запр'агали ікон'і і ўйо / ў іполе // моїа роібота ібула वोідити ікон'і за вузідечко / // йак ішліс'мо ў іполе / то в'ід іран'є до ісамого ітемного івечеира // ої т'раба ібуло с'є нароібити іт'єшко / а йак с'є жеіниў / то імама з ітатом роібили веіс'іл'є / і ўб'ран'є ми зігодили іфаїне / шо то таікого неі ўс'і хілопці моіли імати // ше ми зігодили з двох зілотих два іперсн'і / то йа с''є рахуіваў баігацк'ій хілопеіц // ітато і імама імали нас пійетиєро // ми ўс'і роібили іт'єшко // [5, с. 75].

Особливості. На фонетичному рівні:

у вокалізмі:

- перехід /а/ через /є/ – с''є, ўб'ран'є, моіотилос'є, іт'єшко;
- заміна /є/ на /а/ – т'раба;
- заміна /о/ на /є/ – івечеира, ішестого;
- ненаголошені е, и зближуються у вимові і реалізуються як звуки еи, іє: хілопеіц, пійетиєро.

у консонантизмі:

- оглушення дзвінких: іт'єшко;
- палаталізація с" – с''є, ўс''о;
- ствердіння пригоіосного ц: баігацк'ій, хілопеіц;
- відсутність подовження пригоіосних: Зал'іс'а;
- асимілятивні зміни шч на ш: шо, ше.

На морфологічному рівні:

- усічена форма вказівного займенника т'ім;
 - іменники II відміни в М. в. на іпол'у;
 - форми числівників: ідєв'ітсот, дівайц'іт';
 - наявність частки с'і в препоізиції і постпоізиції: с'і ди'вили, т'ішилис'і
- складна форма минуіого часу: ішліс'мо;

На лексичному рівні:

- фаїне (гарне);
- ўб'ран'є (одяг);
- зігодили (пошили).

2) Село Глушка Заліщицького району Тернопільської області (Інформатор: Петрушевич Ганна Іванівна, 1929 р. н., освіта 3 кл.).

Памн'єітайу / ход□ж даўіно с'є ібуло // брат іМ'іс'ко іўчиўс'є на ідругому сеііл'і / іБлишчеіици'і // доірога в'ід стаівок / де ми імешкали / ібула неідалєка / іале / каізаў івуіко / шо ўноічи на н'ій іл'убит вч'іпитис'є блуд / ми ібули мал'і / та і розуім'іли / шо то таіке // іл'уди / страіше / н'іікому бим неі жаідала таіке пеіреііжито // ўден' роіботи ібуло баігато // іШтефко ўз'єў іграл'і і рис'кал' / с'іў на іф'іру та і поіїхаў му іц'упати мандиібурку // а ібратови ітреба ібуло в'ідвезти хоч ітроха йаікогос' ііід□зен'є // та і п'ід івеч'ір зіібраўс'є ітато іїіхати // ше приєіішла істрийна / переідала ісвому баіструікови шос' / івуіц'о інашому Миєіхасєіви приєіініс веііліку ікварту імеду // ігеіби ўс'о гоітове // ітато с'аідаіє на іф'іру / а ми з сеіс'ітроў і соіб'і // [5, с. 98].

Особливості. На фонетичному рівні:

у вокалізмі:

– перехід /а/ через /е/ – с'е, з'ібраўс'е, іўчиўс'е, ўз'еў;

– збереження /а/ замість /і/ – с'адаїе;

у консонантизмі:

– м'якість шиплячих: вч'іпитис'е ;

– заступлення звукосполучення мй на мн: памн'е'тайу;

– функціональне посилення фонемою д□ж: ход□ж;

– тверда фонема т: Іл'убит;

– свистяча фонема /с/ переходить в шиплячу /ш/: ІШтефко.

асимілятивні зміни шч на ш: ше.

На морфологічному рівні:

– усічені форми займенників: му (йому);

– іменники І відміни в О. в.: сеис'троў;

– іменники II відміни чоловічого роду в Д. в.: б|ратови, баїстру|кови;

– іменники в Р. в. множини: в'ід стал'вок;

– умовний спосіб дієслів з часткою бим: бим неї жа|дала;

– наявність частки с'е в постпозиції: з'ібраўс'е, іўчиўс'е, вч'іпитис'е;

інфінітив на -ти: Ій|хати, в'ід|везти.

На лексичному рівні:

Івуїко (дядько);

– манди|бурка (картопля);

– йі|д□зен'е (їжа);

– Істриїна (тітка);

– баїстру|к (позашлюбна дитина);

– Ігеїби (ніби, наче).

Отже, студенти-філологи шляхом поєднання теорії та практики засвоюють теоретичну базу діалектології, вчать розрізняти мовні особливості говорів і наріч української мови.

При аналізі діалектного тексту робимо акцент на виявленні лексичних і семантичних діалектизмів, протиставних і непротиставних явищ; визначаємо особливості на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному мовних рівнях. Виявлення діалектних змін є кінцевою метою аналізу діалектних текстів.

Студенти формують уміння та навички аналізу діалектних текстів, щоб уміти викласти матеріал і навчити учнів, коли будуть працювати у школах та інших навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К.: Вища школа, 1980. – 246 с.
2. Бичко З. М. Діалектна лексика Опілля / З. М. Бичко. – Львів: Фенікс, 1997. – 136 с.
3. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори / І. Г. Матвіяс. – К.: Наукова думка, 1990. – 168 с.
4. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології / І. Г. Матвіяс // Мовознавство. – №1. – С. 3–9.
5. Матеріали діалектологічної практики: збірник текстів / укл. Панцьо С. Є., Наливайко М. Я., Свистун Н. О., Вільчинська Т. П., Бабій І. М., Миколенко Т. М., Кость І. Я. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – 160 с.
6. Панцьо С. Є. Українська діалектологія: практикум: навч.-метод. посібник / С. Є. Панцьо. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 132 с.

REFERENCES

1. Bevzenko S. P. Ukrainiska dialektologiya [Ukrainian dialectology]. – K.: Wyszja shkola, 1980. – 246 p.
2. Bychko Z. M. Dialektna leksyka Opillia [The dialectal lexica of Opilla]. – Lviv: Phoenix, 1997. – 136 p.
3. Matviias I. H. Ukrainiska mova i hovoru [Ukrainian language and dialects]. – K.: Naukova dumka, 1990. – 168 p.
4. Matviias I. H. Zasady ukraiinskoi dialektologii [Principles of Ukrainian dialectology] // Movoznavstvo. – №1. – P. 3–9.
5. Materialy dialektologichnoyi praktyky: zbirnyk tekstyv [The materials of dialectological practise: collection of texts] / ukl. Pantso S. Ye. etc. – Ternopil: TNPU, 2013. – 160 p.
6. Pantso S. Ye. Ukrainiska dialektologiya : Praktykum : navchalno-metodychny posibnyk [Ukrainian dialectology : practical work : educational teaching aid] / S. Pantso – Ternopil, 2013. – 132 p.